

Література:

1. Глобальна інформатизація. URL: https://www.old.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14046.1.026.pdf
2. ICT Development Index by Country 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/ict-development-index-by-country>
3. Індекс цифрової економіки та суспільства (DESI) 2020. URL: <https://eufordigital.eu/uk/library/digital-economy-and-society-index-desi-2020/>
4. Затверджено Індекс цифрової економіки та суспільства: що це означає для України? URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno- indeks-tsyfrovoi-ekonomiky-ta-suspilstva-shcho-tse-oznachaie-dlia-ukrainy>
5. The Digital Economy and Society Index (DESI). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>
6. Global Cybersecurity Index. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/pages/global-cybersecurity-index.aspx>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-23>

ЦИФРОВІ ПРАВА ГРОМАДЯН ЯК СКЛАДОВА ПРАВ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Трошкіна Катерина Євгенівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

та державного управління,

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка

м. Кропивницький, Україна

Стрімкий розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту та глобальної цифрової інфраструктури зумовлює появу якісно нових суспільних відносин, які не можуть бути належним чином врегульовані традиційними правовими інструментами. У цих умовах формуються права четвертого покоління, що охоплюють сферу цифрової взаємодії людини з державою, приватними компаніями та інформаційними системами. Їх ядром виступають цифрові права громадян, які визначають можливості особи щодо доступу до інформації, обробки персональних даних, кібербезпеки, цифрової ідентичності, автономії у мережі та захисту від алгоритмічної дискримінації.

Україна, активно розвиваючи електронне врядування, цифрові послуги та інфраструктуру, гостро потребує системного правового підходу до забезпечення цифрових прав громадян. У контексті євроінтеграційного курсу особливо важливим є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами захисту даних, кібербезпеки та функціонування цифрового ринку. Таким чином, дослідження цифрових прав як складової прав четвертого покоління має не лише теоретичне, а й значне практичне значення для формування сучасної правової політики, забезпечення прав людини в цифровому просторі та підвищення рівня довіри громадян до цифрових сервісів.

Традиційно у правовій доктрині прийнято виділяти три покоління прав людини: права першого покоління – громадянські та політичні; права другого покоління – соціальні, економічні та культурні; права третього покоління – колективні права, включно з правом на мир, розвиток, екологічну безпеку. В основі концепції поколінь прав – виявлення історичної поетапності у формулюванні та законодавчого закріпленні різних за своїми функціями та сферами застосування груп прав [1, с. 575].

Початок ХХІ ст. заклав підґрунтя для активної появи та законодавчого закріплення прав четвертого покоління. Поява четвертого покоління прав людини пов'язано з процесами демократизації, гуманізації, інформатизації, розвитком комп'ютерних технологій, з проведенням певних досліджень у науці, медицині, біології, кібернетиці, космічній сфері [2, с. 59]. Змістовно до даного покоління слід віднести біологічні (соматичні) та інформаційні права. Як слушно вказує О. Аврамова, сутність прав людини четвертого покоління полягає в утвердженні можливості альтернативного вибору форм правомірної поведінки, виконання юридичного обов'язку. Це є підґрунтям переходу контролю над діями особи від держави до людини. Держава лише пропонує декілька моделей правової поведінки, а людина самостійно їх обирає [3, с.71–72].

Важливою складовою прав четвертого покоління є права, спрямовані на захист людини у цифровому середовищі – віртуальному просторі, який стає невід'ємною частиною соціального і політичного життя, або так звані цифрові права. Термін «цифрові права» відносно нове поняття в правничій науці. Особливістю даної категорії прав і основна відмінність їх від інформаційних прав є те, що вони набуваються та здійснюються виключно в цифровому середовищі.

Цифрові права охоплюють систему прав, що включає доступ до цифрового середовища й цифрових активів, віртуальні права, права власності на цифрові об'єкти, контроль над цифровими активами, а також право на використання андроїдів, роботів і штучного інтелекту,

створення й взаємодію з віртуальними аватарами померлих родичів, право на створення власної цифрової (віртуальної) ідентичності тощо [3, с. 76].

Права четвертого покоління спрямовані на забезпечення людської автономії, гідності й свободи в цифровому просторі, у тому числі – на баланс між інноваціями та правами людини. У цих умовах цифрові права громадян набувають статусу базових, оскільки забезпечують не лише доступ до інформації та електронних послуг, а й можливість реального впливу на процеси публічного управління. Таким чином, цифрові права стають невід’ємною частиною прав людини четвертого покоління, що формуються під впливом біотехнологічних, інформаційних та кібербезпекових викликів.

Цифрові права – це сукупність прав і свобод громадянина, що забезпечують можливість безпечного, вільного й рівноправного використання цифрових технологій та участь у демократичних процесах за допомогою ІКТ.

До цифрових прав можна віднести:

- право на доступ до Інтернету;
- право на захист персональних даних;
- право на цифрову ідентичність;
- право на доступ до відкритих даних;
- право на участь у цифрових платформах демократії (електронні петиції, консультації, бюджет участі);
- право на кібербезпеку й захист від цифрових загроз;
- право на доступ до цифрової освіти та цифрових навичок;
- право на забуття (видалення інформації про себе з цифрових систем);
- право на справедливе використання алгоритмів та штучного інтелекту.

Отже, цифрові права громадян становлять фундаментальний елемент електронної демократії четвертого покоління. Їх забезпечення є ключовою умовою розвитку демократичних процесів, залучення громадян до ухвалення рішень та формування нової цифрової політичної культури.

Для України, яка активно впроваджує цифрові інструменти публічного управління та просувається шляхом євроінтеграції, розвиток і правове закріплення цифрових прав має стратегічне значення. Це створює передумови для відкритої, прозорої та інклюзивної держави, здатної ефективно взаємодіяти з громадянами в умовах цифрової епохи.

Література:

1. Зимовець Р. В. Покоління прав людини. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 2 : Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1128 с.
2. Шебаніц Д. М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 31. Т. 1. С. 57–61.
3. Аврамова О. Є. Четверте покоління прав людини: право бути людиною. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 32, № 3, 2025. С. 63–86.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-24>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Чорба Максим Дмитрович

*викладач громадянської освіти: основ правознавства,
циклова комісія викладачів соціально-економічних та природничих
дисциплін*

*Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Україна*

У ХХІ столітті інформаційний простір перетворився на ключову арену політичного, економічного та воєнного протиборства. Дезінформація стала одним із найнебезпечніших інструментів гібридної агресії, що застосовується для підриву національної безпеки, зміни суспільних настроїв і руйнування демократичних інституцій. Після 2014 року, а особливо після широкомасштабного вторгнення РФ у 2022 році, Україна стала об'єктом системних та багаторівневих інформаційно-психологічних операцій, що вимагає створення розгалужених адміністративно-правових механізмів реагування [1, с. 14].

Дезінформація є складним соціально-правовим явищем, яке виходить за межі звичайної недостовірності інформації. У сучасній доктрині її розглядають як структурований вплив на когнітивні процеси суспільства, спрямований на деформацію моделей сприйняття та ухвалення рішень. Журавльов Д. В. визначає дезінформацію як «інструмент